

ПРІОРИТЕТИ І СУПЕРЕЧНОСТІ КОСМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЖ. Г. У. БУША

***Анотація.** У статті розглянуто базові принципи космічної політики США, які склалися на кінець 1980-х рр. Основна увага приділена дослідженню пріоритетності космічної складової у загальнополітичному курсі республіканської адміністрації Дж. Г. У. Буша. Аналізується процес перегляду американським керівництвом цілей космічної програми Сполучених Штатів та висвітлюється місце і роль комерційної складової у цьому процесі. Характеризуються основні інструменти та методи космічної політики США в процесі комерціалізації космічної діяльності.*

Акцентується, що на відміну від попередніх президентів, Дж. Буш-ст. поставив космічну програму на порядок денний від самого початку свого президентства. Амбіції та масштабні плани президента втілились у «Ініціативу» щодо освоєння космосу 1989 р., яка містила, в тому числі, завдання пілотованого польоту і висадки людини на Марс. Визначено, що результатом оголошення Дж. Г. У. Бушем такої вартісної і технічно складної космічної програми стало протистояння по лінії президент – керівництво НАСА, президент – Конгрес, яке отримало показову назву «марсіанські війни». Однак подальше розширення приватної ініціативи у сфері космічного транспортування заклало підґрунтя для перегляду наступними адміністраціями фундаментальних принципів функціонування американської космічної галузі.

***Ключові слова:** космічна політика США, Дж. Г. У. Буш, мирне використання космосу, комерціалізація космосу, Ініціатива по дослідженню космічного простору (CEI).*

На момент обрання Дж. Г. У. Буша президентом США, космічна програма вже близько тридцяти років використовувалася вищим політичним керівництвом США для вирішення важливих політичних, економічних і наукових задач. Розвиток космічної техніки був визнаний обов'язковою умовою добробуту США. Але кінець 1980-х рр. був не найкращим періодом для американської космонавтики. Космічна програма США опинилась в кризовому стані під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників, що вимагало від нової адміністрації рішучих дій.

Питання балансу безпекових і комерційних завдань космічної програми США, яке постало перед адміністрацією Дж. Буша-старшого наприкінці 1980-х рр., багато в чому визначило порядок денний космічної галузі США на наступні два десятиліття. Тому визначення витоків ревізії космічної політики США, яка почалася в цей період має вагому дослідницьку актуальність.

Осмилення у наукових колах успіхів, проблем, суперечностей політики США у космічній сфері періоду правління Дж. Буша-старшого почалося фактично відразу після зайняття ним посади президента. Що було обумовлено тією риторикою і масштабністю поглядів нової адміністрації щодо перспектив використання космосу. Більшість американських та європейських дослідників розглядали в першу чергу вплив космічної тематики на міжнародні відносини[1; 2] та її роль у процесі ядерного нерозповсюдження[3; 4], що в умовах трансформації

системи міжнародних відносин мало значну актуальність. Ґрунтовною монографією, яка предметом дослідження обрала космічну політику Дж. Буша-старшого стала праця американського дослідника Т. Хогана [5]. Дробок російських вчених представлений працями історика Г. Хозіна [6] та політолога Ю. Караша [7; 8], хоча і в більш широких хронологічних межах. У вітчизняній історичній науці питання космічної політики Дж. Г. У. Буша, як й інших американських адміністрацій залишається майже недослідженим. Зважаючи на цю обставину, автор статті метою цієї публікації обрав аналіз космічної політики адміністрації Дж. Г. У. Буша.

Президент Дж. Г. У. Буш став першим серед американських президентів, хто надав космічній проблематиці пріоритетного звучання в рамках загального урядового курсу. Цього вимагало не лише завершення «холодної війни», яке поставило американське керівництво перед викликом формування не лише нової зовнішньополітичної, але й космічної стратегії. На кінець 1980-х рр. космічна галузь США переживала потужну кризу, яка проявила себе після катастрофи спейс-шаттлу «Челленджер» у 1986 р., і вимагала від уряду конструктивних рішень.

Можливість оприлюднити своє розгорнуте бачення космічної програми для США представилась президенту вже в липні 1989 р. З нагоди двадцятої річниці польоту корабля «Аполлон-11», який здійснив посадку на Місяць, Дж. Г. У. Буш виступив у Національному музеї авіації та космонавтики з «Ініціативою по дослідженню космічного простору» (англ. Space Exploration Initiative – SEI). У промові президент висунув головні цілі космічної галузі: «впродовж 1990-х рр. завершити проект американської космічної орбітальної станції «Фрідом», а на початку 2000-х рр. повернутися на Місяць, щоб там збудувати постійно діючу базу і здійснити пілотований політ на Марс» [9].

Зіткнення широкомасштабних планів з реальністю, однак, виявило низку перешкод на шляху до реалізації космічної політики Дж. Г. У. Буша. Найбільш виразно протиріччя щодо реалізації SEI окреслилися всередині самої виконавчої гілки влади, у результаті конфлікту, що виник між президентською адміністрацією та НАСА (Національне управління по аеронавтиці та дослідженню космічного простору). Основу цього конфлікту було закладено ще у вищезгаданій промові президента.

«Ініціатива по дослідженню космічного простору» засвідчила бачення Дж. Бушем-ст. амбіційних перспектив щодо мирного використання космосу. Однак акцент адміністрації Дж. Г. У. Буша на великомасштабності перетворень у космічній галузі і відсутність конкретики щодо реалізації цих планів, призвів до деякої розгубленості серед представників НАСА щодо розуміння реальної концепції космічної програми США. Так, лідери НАСА вважали, що промова була у стилі Кеннедівської декларації, яка являла собою заклик до великомасштабних національних зусиль по створенню місячної бази і польоту людини на Марс. А. Коен, директор центру Джонсона згадував: «У день, коли Ініціатива була озвучена, це був день великого захоплення в НАСА. Це повернуло всіх до часів Аполлона» [5, С. 79]. Така реакція була зрозумілою з огляду на те, що останні десятиріччя освоєння космосу, після висадки на Місяць, американська космічна програма переживала період поступового спаду і НАСА прагнула залучитися підтримкою Білого дому.

Але для Білого дому, який насправді прагнув змінити «парадигму Аполлона», така реакція космічного агентства виявилася небажаною. Адже, «парадигма Аполлона» на практиці передбачала сприяння великомасштабним космічним технологічним системам і програмам [5, С. 163]. Цілі, економічні та технологічні характеристики космічних програм у «парадигмі Аполлона» були жорстко регламентовані, а відтак – негнучкими. Це означало максимальну концентрацію економічного і фінансового потенціалу країни на поставлених космічних цілях, чого США в умовах постійно зростаючого дефіциту бюджету собі дозволити не могла.

Натомість, адміністрація Дж. Г. У. Буша намагалася відійти від цієї концепції. Д. Куейл і М.Олбрехт (виконавчий секретар Національної ради з космосу), коли згадували день промови Дж. Г. У. Буша, у своєму інтерв'ю зазначили, що вони бажали запровадити новий спосіб ведення справ у рамках космічної програми – спосіб при якому космічна галузь буде розвиватися не за рахунок збільшення бюджетних коштів, а в результаті більш енергійного розвитку технологій(що на їх думку мало призвести до високої економічної ефективності) [5, С. 79].

Це розходження у розумінні СЕІ призвело до конфлікту між НАСА, яке за останній час ставало все більш консервативним і бюрократичним, та Національною Радою з космосу (орган у системі виконавчого офісу президента США, який був заснований за часів Д. Ейзенхауера, у 1989 р. знову відновлений Дж. Бушем-ст. і скасований Б. Клінтоном у 1993 р. У 2017 р. Д. Трамп знову відновив цю структуру), яка була концентратором ідей Білого дому щодо космічної галузі і пропагувала ідеї гнучкості космічних проектів. На думку А. Коена, проголосивши СЕІ, адміністрація, однак, не мала чіткого уявлення як діяти після неї, що і стало головною причиною непорозуміння, яке виникло між двома організаціями [5, С. 80].

Крім проблеми стратегії, залишалася невирішеною ще й фінансова сторона втілення СЕІ. На даному напрямку головним опонентом космічної програми Дж. Г. У. Буша став Конгрес США, адже президентська ініціатива вимагала значного збільшення бюджету НАСА. Попередні розрахунки були зроблені доктором Т. Фінном, який на той час очолював Управління аеронавтики, досліджень і технологій НАСА. Саме він розкритикував орієнтацію президента на таке широке коло завдань. За його підрахунками ініціатива президента приблизно оцінювалася у 200 – 400 млрд. дол. [10, С. 6], пізніше ініціативу оцінили у 500 млрд. дол. [7]. Навіть Д. Куейл зауважував, що така висока оціночна вартість (500 млрд. дол.) всім здавалась надмірною [11, С. 182].

Не бажаючи відступати від проголошеного курсу, Дж. Буш-старший доручив Р. Трулі представити варіанти дій для досягнення цілей, виголошених в СЕІ. Результати дослідження Р. Трулі та А.Коена були викладені у доповіді, яка отримала назву «90-денне дослідження з освоєння людиною Місяця та Марса», оприлюднена 20 листопада 1989 р. [12, С. 1-8].

За результатами «90-денного дослідження» довготривала вартість СЕІ могла скласти приблизно в 500 млрд. дол., і за часом реалізації становила від 20 до 30 років(а не 10, як стверджував президент). Тоді віце-президент звернувся до Національної академії наук для оцінки масштабів цифр і змісту дослідження НАСА, а також розробки альтернативних підходів, допускаючи те, що вартість програми можливо була завищена керівництвом НАСА.

Старший історик НАСА С.Дік зазначав з цього приводу: «В значній мірі Національна академія наук погодилася із результатами дослідження Р. Трулі та А. Коена, але реакція Білого дому і Конгресу на ці прогнози була ворожою, в основному за рахунок кошторису витрат. НАСА неодноразово отримувала відсіч у своїх зусиллях отримати підтримку Конгресу для СЕІ. Президент Дж. Г. У. Буш шукав міжнародних партнерів для реалізації курсу, але програма була занадто затратною навіть для міжнародної діяльності» [13].

Незважаючи на наявність широкого кола протиріч закладених у СЕІ, вже 2 листопада 1989 р. Білим домом була оприлюднена Директива №30 «Національна космічна політика» [14], яка в цілому відобразила мету та принципи космічної політики США, раніше виголошені президентом і була майже точною копією директиви Р. Рейгана 1988 р.

Основними завданнями космічної галузі на кінець 1980-х рр. стали: 1) зміцнювати безпеку США; 2) отримувати наукові, технологічні та економічні вигоди для поліпшення життя всього людства; 3) заохочувати інвестиції в приватний сектор зайнятий космічною діяльністю; 4) сприяти міжнародній співпраці з урахуванням національної безпеки, зовнішньої політики та національних інтересів США; 5) співпрацювати з іншими країнами задля збереження свободи космосу; і як довгострокова мета – розширити присутність людини та її активність за межі Земної орбіти в Сонячну систему [14].

Особливе місце у документі зайняло положення щодо розвитку комерційного космічного сектору. У той же день, коли вийшла президентська директива, Національна рада з космосу видала свій перший акт – «Директиви у галузі космічної політики і виконавчий статут» №1 [15], де ще раз було закріплено основні принципи і завдання космічної політики США. Зокрема, у документі стверджувалося: «Уряд США не повинен перешкоджати або стримувати подальший розвиток комерційного космічного сектору. Урядовий космічний сектор зобов'язується купувати комерційно доступні космічні товари та послуги, настільки це можливо, і не здійснювати заходів, які б потенційно виключали або стримували комерційну космічну діяльність за винятком, якщо така діяльність стосується національної безпеки або громадського порядку...» [15].

Отже, на декларативному рівні, основним засобом реалізації розвитку космічного сектору адміністрація Дж. Г. У. Буша обрала метод стимулювання приватного сектору шляхом державних закупівель космічної продукції та послуг і усунення перешкод законодавчого характеру.

З метою втілення задекларованих цілей щодо комерціалізації космосу на практиці, увесь 1990-й рік Дж. Буш-старший намагався заручитися підтримкою з боку Конгресу. Вже на початку року президент подав офіційний запит до Конгресу США на отримання дозволу щорічного збільшення бюджету НАСА. Так, передбачалося, що на наступний 1991 бюджетний рік НАСА отримає 15,1 млрд. дол., з яких 101 млн. дол. становитимуть витрати на комерційні програми, що було майже вдвічі більше ніж у 1990-у році. Адміністратор НАСА Р. Трулі, який активно підтримував у цьому напрямку Буша-старшого, оголосив, що на 1992 р. планується збільшити цей показник до 17,6 млрд. дол., і до 19,26 млрд. дол. у 1993 р. [16, С. 76].

Конгрес, у свою чергу, постійно намагався скоротити витрати на космічні програми. Підкомітет із асигнувань палати представників, який було призначено

формулювати бюджет НАСА, подав пропозицію до Конгресу про скорочення пропонованих витрат майже у всіх сферах космічної політики.

У цих умовах під ударом критики знову опиняється програма «Спейс Шаттл» (американська пілотована програма по створенню частково багаторазових транспортних космічних кораблів, які б сполучали Землю і навколоразову орбіту). Нова хвиля критики була обумовлена як постійним зростанням вартості шаттлів, так і прорахунками попередньої адміністрації щодо прийняття «Спейс Шаттл», як магістрального напрямку космічної політики США, який себе не виправдав. Водночас, повністю відкинути результати більш ніж десятирічної праці над створенням програми, також було досить ризикованим кроком. Президент усвідомлював, що ця відмова приведе ще до більшого конфлікту із НАСА, які довго і клопітливо працювали над шаттлами. Також це могло призвести до втрати частини електорату республіканцям, оскільки відмова від проекту «Спейс Шаттл» означала б, що кошти тисячі американських платників податків було витрачено нерационально.

Але вже в листопаді 1990 р., зваживши всі ризики, Дж. Буш-старший підписує закон «Про ринок послуг запусків у космос», де було остаточно відкинута ідея опори американських космічних запусків на «Спейс Шаттл» і доручено НАСА користуватися послугами запуску одноразовими ракето-носіями приватних компаній [17].

Перехід від монополії багаторазових шаттлів в урядовій політиці до масового використання приватних ракет був зумовлений не скільки дороговизною «Спейс Шаттлу» але в більшій мірі зовнішнім чинником, яким стала міжнародна конкуренція. В той же час, американські приватні перевізники знаходилися у вкрай тяжкому становищі і через високу конкуренцію і через центральне місце, яке шаттли посідали у космічній політиці США. Тому політичне рішення Дж. Буш-старшого у сфері комерціалізації космосу відмовитися від «Спейс Шаттлів» було цілком обумовленим – уряд більше не був конкурентом приватним компаніям на ринку послуг по запуску одноразових ракет.

Вирішення цього та інших стратегічних питань космічної політики США адміністрація Дж. Г. У. Буша сподівалася знайти у рекомендаціях «Комісії Аугустіна». 10 грудня 1990 р. Д. Куейл призначив Консультативний комітет з питань розвитку космічної програми США. Очолена Н. Аугустіном, який був генеральним директором відомої аерокосмічної корпорації «Мартін Марієтта», комісія повинна була оцінити довгострокове майбутнє НАСА і цивільної космічної програми США.

Засадничим висновком «Комісії Аугустіна» було твердження про те, що «космічна програма повинна переключити своє фундаментальне обґрунтування від домінуючого положення про захист національного престижу, національної безпеки і зовнішньої політики (хоча ці завдання залишалися досить важливими) до принципу, що ґрунтується на глобальній економічній конкурентоспроможності та захисту навколишнього середовища» [5, С. 126]. Спираючись на це твердження, у звіті «Аугустіна», було запропоновано переглянути проект космічної станції «Фрідом» з метою зменшення складності та зниження вартості, продовжити виконання програми «Місія з планети Земля», як складової «Місії до планети Земля» з польотом на Марс, але як дуже довгострокової мети, зменшити залежність

США від «Спейс Шаттлів» за рахунок нових безпілотних ракето-носіїв для всіх польотів крім тих, які вимагають присутності людини [18, С. 49].

Комерціалізація космічних програм розглядалася авторами цього звіту як один із найважливіших і найнеобхідніших елементів реалізації космічної політики США. Головним аргументом на користь залучення приватних компаній до комерційного використання космосу стало безпосереднє зростання світового ринку комерційних космічних послуг і товарів [18, С. 43].

Однак, разом із комерційною привабливістю і перспективністю використання космосу, у звіті наголошувалося на тій обставині, що на відміну від зрілої галузі супутникового зв'язку, багато напрямків комерціалізації простору все ще знаходяться в зародковому стані, і, отже, буде потрібна підтримка з боку уряду, поки прибуток у цих сферах не буде достатнім для приватного сектору [18, С. 43]. Відтак, виконання всіх цих рекомендацій передбачало активне залучення приватного сектору до комерціалізації космосу, а відтак – розробку спеціальних механізмів взаємодії урядового і неурядового космічного секторів.

Звіт, тим не менш, викликав подвійну реакцію. Ситуація, в яку потрапила адміністрація Дж. Г. У. Буша на кінець 1990 року була неоднозначною. З одного боку, загалом СЕІ отримала підтримку і політ на Марс визнавався важливою довгостроковою ціллю, з іншого, – група визначила, що для реалізації існуючих космічних програм бюджет НАСА має зростати щорічно на 10%. Однак, у разі якщо НАСА не отримає відповідних рішень зі сторони Білого дому та Конгресу на рівні фінансування, то бюджет СЕІ необхідно скоротити, або і зовсім ліквідувати програму. Подальші події показали, що поява «Звіту Аугустіна» стала поворотним моментом в життєвому циклі СЕІ і багато в чому посприяв переоцінці пріоритетів космічної транспортної системи США. Коли ж висновки «Комісії Аугустіна» було опубліковано, навіть відверті прихильники розвитку напрямку польотів людини у космос говорили, що повномасштабне втілення ініціативи Дж. Буша-ст. не на часі [19].

В ході тривалого обговорення, стало зрозуміло, що СЕІ має істотні недоліки і невмозі забезпечити політиків адекватним інструментом для визначення майбутнього курсу американської космічної програми. Білий дім не надав необхідних вказівок НАСА щодо темпів, масштабів і довгострокових зобов'язань до СЕІ. Ця обставина змусила адміністрацію активізувати безперервний процес, спрямований на порятунок програми. Методом порятунку стала активізація комерціалізації космічного простору. Тому, вироблення стабільного курсу на комерціалізацію космосу стало одним із пріоритетних завдань у рамках СЕІ.

Щодо програми «Спейс Шаттлів», то у звіті визнавалася перевага все ж одноразових ракето-носіїв. Що викликало незадоволення з боку персоналу НАСА. Високо оцінюючи «Звіт Аугустіна» в загальних рисах, Р. Трулі висловив небажання приректи шаттли на знищення. Насправді, він закликав адміністрацію подумати про створення п'ятого шаттлу і збереження можливості створення додаткових космічних апаратів. Це було сигналом того, що розходження між стратегічними напрямками Національною радою з космосу і НАСА зберігається.

Але саме положення про перехід на одноразові ракети мало вирішальне значення для приватних перевізників даного сектору. Це означало розширення перспектив залучення комерційного сектору до виготовлення і застосування

одноразових ракет, сегмент яких був доволі об'ємним і продовжував зростати на початок 1990-х рр.

Таким чином, в умовах гострої внутрішньополітичної та технологічної дискусії, на початок 1991 р. адміністрація Дж. Г. У. Буша намагалася закріпити урядовий курс на послідовне сприяння розвитку комерційного сектору. Саме комерціалізація космосу мала вирішити низку актуальних на той час завдань: зберегти амбіційну програму президента польоту на Марс, вирішити фінансові проблеми космічної галузі, захистити національні інтереси США.

Але комерціалізація космосу не змогла врятувати СЕІ Дж. Г. У. Буша. У травні 1991 р. вийшов ще один звіт Аналітичної групи по СЕІ [20]. Це була остання, але невдала спроба обґрунтувати необхідність реалізації СЕІ. Більшість засобів масової інформації стверджували, що до того моменту, коли доповідь була готовою, «Ініціатива по дослідженню космічного простору» вже була політично нежиттєздатною [21]. У самих США, невпинна боротьба Дж. Буша-ст. за СЕІ отримала красномовну назву «марсіанські війни» [5].

Розкол між стратегічною лінією НАСА і Національною радою з космосу став вирішальним елементом неспроможності функціонування президентської ініціативи. Врешті-решт, Дж. Г. У. Буш зрозумів, що його власне бачення перспектив і методів реалізації космічної програми не співпадає із баченням голови НАСА Р. Трулі, який зберігав відданість «парадигмі Аполлона». Усвідомлення неможливості подальшої співпраці із НАСА прийшло до Білого дому, коли у вересні заступник глави НАСА Дж. Томпсон, подав у відставку [22, С. 365]. Після низки дискусій між Білим домом і главою НАСА, у 1992 р. звільнився і глава НАСА – Р. Трулі.

Тепер перед республіканською адміністрацією постала проблема утвердження Конгресом нової кандидатури на посаду адміністратора НАСА всього за місяць до президентських виборів в умовах, коли сенат знаходився під контролем демократів.

Ден Голдін, менеджер середньої ланки відомої космічної корпорації «ТРВ», який у минулому брав участь у різних секретних програмах Пентагона, очолив НАСА 1 квітня 1992 р. і став адміністратором, що знаходився на цій посаді більше ніж хто-небудь інший при трьох президентах США (Дж. Г. У. Буші, Б. Клінтоні та Дж. Бушеві-молодшому). М. Олбрехт згадував: «Ден із самого початку усвідомив, що працює на президента. До Д. Голдіна в НАСА був інший підхід. Там вважали, що вони працюють на комітет по асигнуванням, а Білий дім був тим, чого слід сторонитися» [1, С. 64].

Саме Д. Голдін, розвинув ідею Д. Кудейла стратегії «швидше, краще і дешевше», яка передбачала вдосконалення космічних систем в умовах бюджетних скорочень шляхом поєднання зусиль урядового і неурядового секторів [23, С. 185-186]. На практиці ця стратегія означала остаточну відмову від коштовних проєктів по освоєнню космосу людиною і надання переваги роботичним місіям, завдяки чому ідея СЕІ про політ людини на Марс остаточно дискредитувала себе.

Однак, у галузі комерціалізації космосу це означало перехід до нового методу ведення бізнесу між урядом і підприємцями, де приватний капітал переважає над державним. Основна ідея полягала в тому, щоб доставити космічні продукти та послуги своєчасно, із меншою вартістю, і з кращою якістю і обслуговуванням клієнтів.

Складна ситуація з визначенням космічної програми США, спонукала до вироблення балансу між інтересами уряду і бізнесу. Ця обставина стала підґрунтям подальшого зростання комерційного сектору космічної галузі. Успіх адміністрації Дж. Г. У. Буша, в цілому відповідав рівню наявних у її розпорядженні потенціалів космічної техніки, а також інститутів і механізмів, які забезпечують повсякденну взаємодію космонавтики і суспільства.

Відтак, аналіз космічної політики Дж. Г. У. Буша засвідчив високий рівень пріоритетності космічної складової у загальнополітичному курсі республіканського президента. Амбіції та масштабні плани президента втілились у ініціативу СЕІ, що побачила світ вже у липні 1989 р. і містила, в тому числі, завдання пілотованого польоту і висадки людини на Марс. Дух і буква президентської ініціативи створили ілюзію і в НАСА, і в Конгресі про повернення часів «Аполлона» та розширення державних витрат на космічні програми. Результатом стало протистояння по лінії президент – керівництво НАСА, президент – Конгрес навколо питання фінансування СЕІ, яке отримало показову назву «марсіанські війни».

Це зумовило вироблення президентської стратегії «швидше, краще і дешевше» 1990 р., яка була зорієнтована на вдосконалення космічних систем за умов бюджетних скорочень шляхом поєднання зусиль урядового і неурядового секторів. Актуалізація ролі приватного сектору мала стати головним засобом збереження СЕІ в умовах її жорсткої критики в суспільстві, як виявилось згодом – невдалим. Однак подальше розширення приватної ініціативи у транспортній сфері заклало підґрунтя для перегляду наступними адміністраціями фундаментальних принципів функціонування американської космічної галузі загалом.

У практичному вимірі позитивний вплив на процес комерціалізації космосу мав відхід адміністрації Дж. Г. У. Буша від розгляду програми «Спейс Шаттлів» як магістральної в розвитку американської космонавтики. Не маючи можливостей відмовитись від використання високовартісних «Спейс Шаттлів», уряд одночасно здійснив низку директивних і законодавчих кроків для підтримки виробництва і ринку приватних одноразових ракет-носіїв.

Список використаних джерел та літератури

1. Эйзенхауер С. Партнеры в космосе: американско-российское сотрудничество после «холодной войны» / С. Эйзенхауер. [пер. с англ. В. И. Сычева]. – М.: Наука, 2006. – 291 с.
2. Johnson-Freese J. Heavenly Ambitions: America's Quest to Dominate Space / J. Johnson-Freese. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2009. – 178 p.
3. Abbey G. United States Space Policy: Challenges and Opportunities Gone Astray / G. Abbey, N. Lane. – Cambridge: American Academy of Arts and Sciences, 2009. – 41 p.
4. Van Traa-Engelman H. L. Commercial Utilization of Outer Space / H. L. van Traa-Engelman. – The Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 1993. – 447 p.
5. Hogan T. Mars Wars: The Rise and Fall of the Space Exploration Initiative / T. Hogan. – Washington, D.C.: NASA SP-2007-4410, 2007. – 188 p.
6. Хозин Г. С. Великое противостояние в космосе (СССР – США): свидетельства очевидца / Г. Хозин. – М.: Вече, 2001. – 416 с.
7. Караш Ю.Ю. Тайны лунной гонки СССР и США: сотрудничество в космосе / Ю.Караш – М.: ОЛМА-ПРЕСС Инвест, 2005. – 473с.
8. Караш Ю. Голос Америки: Зигзаги космической программы США / / Ю. Караш // Голос Америки. – 05 октября 2010. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.golos-ameriki.ru/a/nasa-space-program-2010-10-05-104335659/188987.html> (дата обращения: 13 августа 2017 г.) – Название с экрана.

9. Remarks on the 20th Anniversary of the Apollo 11 Moon Landing : speech George W. Bush [delivered July 20, 1989]. [Electronic Resource] – Mode of access: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=17321> (Last Access: August 13, 2017). – Title from the Screen.
10. Space Exploration Initiative: Interview Dr. Terrence T. Finn [/G. V. Groves] // Spaceflight. – January, 1991. – №1. – P. 6–7.
11. Quayle D. Standing Firm: A Vice–Presidential Memoir / D.Quayle. – N.Y.: Harper Collins Publishers, 1994. – 402 p.
12. Report of the 90–Day Study on Human Exploration of the Moon and Mars: November 1989 – [Cited 2016, 1 Des.] [Electronic Resource] – Mode of Access: http://history.nasa.gov/90_day_study.pdf (Last Access: August 13, 2017). – Title from the Screen.
13. Dick S. Summary of Space Exploration Initiative [Electronic Resource]. – Mode of access: <https://history.nasa.gov/seisummary.htm> (Last Access: March 15,2017). – Title from the screen.
14. National Space Policy №30: National Space Policy Directive [released November 2, 1989]. [Electronic Resource] – Mode of access: <http://www.space.commerce.gov/policy/national-space-policy> (Last Access: March 15,2017). – Title from the screen.
15. National Space Policy Directives and Executive Charter №1 : National Space Policy Directive [released February. 11, 1991]. [Electronic Resource] – Mode of access: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nspd1.htm> (Last Access: August 13, 2017). – Title from the Screen.
16. Bush Requests \$15,1 billion for NASA in 1991 [/ G. V. Groves] // Spaceflight. – March, 1990. – №3. – P. 76.
17. Stewart R. Congress Boosts Private Rocket Launching Services / R.Stewart // The Los Angeles Times. – October 30, 1990. [Electronic Resource] – Mode of access: http://articles.latimes.com/1990-10-30/business/fi-3554_1_launch-services (Last Access: August 13, 2017). – Title from the Screen.
18. Report of the Advisory Committee on the Future of the US. Space Program (Washington, DC: U.S. Government Printing Office, December 1990) // Exploring the Unknown: Selected Documents in the History of the U.S. Civil Space Program: In 6 vols. / NASA. – Wash., D. C., 1995. – Vol. I : Organizing for Exploratian. – P. 741–743.
19. R.Cowen. Manned Space Programs Ger Message: Throttle Back / R.Cowen // Christian Science Monitor. – 19 December 1990. [Electronic Resource] – Mode of access: <https://www.questia.com/newspaper/1P2-33366102/manned-space-programs-get-message-throttle-back> (Last Access: August 13, 2017). – Title from the Screen.
20. America at the threshold: America's space exploration initiative: Report of the Synthesis Group on America's Space Exploration Initiative by Chairman Synthesis Group Thomas P. Stafford [May 6, 1991]. [Electronic Resource] – Mode of access: http://history.nasa.gov/staffordrep/main_toc.PDF (Last Access: August 13, 2017). – Title from the Screen.
21. Leary W. Panel Says Much Research is Needed Now to Reach Mars by 2014 / Warren E. Leary // The New York Times. – 12 June 1991. [Electronic Resource] – Mode of access: <http://www.nytimes.com/1991/06/12/us/panel-says-much-research-is-needed-now-to-reach-mars-by-2014.html?mcubz=1> (Last Access: August 13, 2017). – Title from the Screen.
22. Thompson Resigns as NASA Deputy / [editor G. V. Groves] // Spaceflight. – November, 1991. – №11. – P. 365.
23. The Commercial Space Launch Act Amendments: hearings before the Subcommittee on Space Science and Applications of the Committee on Science, Space, and Technology, U.S. House of Representatives, One Hundredth Congress, second session. [February 16, 17, 1988]. – №114. [Electronic Resource] – Mode of access : <https://goo.gl/Jgj6ze> (Last Access: August 13, 2017). – Title from the Screen.

References

1. JEJZENHAUER, S. (2006) *Partnery v kosmose: amerikano–rossijskoe sotrudnichestvo posle «holodnoj vojny»*. Moskwa:Nauka.
2. JOHNSON–FREESE, J. (2009) *Heavenly Ambitions: America's Quest to Dominate Space*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
3. ABBEY, G. (2009) *United States Space Policy: Challenges and Opportunities Gone Astray*. Cambridge: American Academy of Arts and Sciences.

4. TRAA–ENGELMAN, H. L. (1993) *Commercial Utilization of Outer Space*. The Netherlands: Kluwer Academic Publishers.
5. HOGAN, T. (2007) *Mars Wars: The Rise and Fall of the Space Exploration Initiative*. Washington, D.C.: NASA SP–2007–4410.
6. HOZIN, G. (2001) *Velikoe protivostojanie v kosmose (SSSR – SShA): svidetel'stva ochevidca*. Moskwa: Veche.
7. KARASH, Ju.Ju. (2005) *Tajny lunnoj gonki SSSR i SShA: sotrudnichestvo v kosmose*. Moskwa: OLMA–PRESS Invest.
8. KARASH, Ju. Golos Ameriki: Zigzagi kosmicheskoy programmy SShA. *Golos Ameriki* (2010) [Online] – Available from: <https://www.golos-ameriki.ru/a/nasa-space-program-2010-10-05-104335659/188987.html> (Accessed August 13, 2017)
9. *Remarks on the 20th Anniversary of the Apollo 11 Moon Landing: speech George W. Bush* (1989) [Online] – Available from: <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=17321> (Last Access: August 13, 2017).
10. GROVES, G. (ed.) (1991) Space Exploration Initiative: Interview Dr. Terrence T. Finn. *Spaceflight*. №1, P. 6–7.
11. QUAYLE, D. (1994) *Standing Firm: A Vice–Presidential Memoir*. New York: Harper Collins Publishers.
12. *Report of the 90–Day Study on Human Exploration of the Moon and Mars* (1989) [Online] – Available from: http://history.nasa.gov/90_day_study.pdf (Accessed August 13, 2017)
13. DICK, S. (2017) *Summary of Space Exploration Initiative* [Online] – Available from: <https://history.nasa.gov/seisummary.htm> (Accessed March 15, 2017).
14. *National Space Policy №30. National Space Policy Directive* (1989). [Online] – Available from: <http://www.space.commerce.gov/policy/national-space-policy> (Accessed March 15, 2017)
15. *National Space Policy Directives and Executive Charter №1: National Space Policy Directive* (1991). [Online] – Available from: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nspd1.htm> (Accessed August 13, 2017).
16. GROVES, G. (ed.) (1990) Bush Requests \$15,1 billion for NASA in 1991. *Spaceflight*. №3. P. 76.
17. STEWART, R. (1990) Congress Boosts Private Rocket Launching Services. *The Los Angeles Times* [Online] – Available from: http://articles.latimes.com/1990-10-30/business/fi-3554_1_launch-services (Accessed August 13, 2017)
18. Report of the Advisory Committee on the Future of the US. Space Program (Washington, DC: U.S. Government Printing Office, December 1990) (1995) *Exploring the Unknown: Selected Documents in the History of the U.S. Civil Space Program: In 6 vols. Wash., D. C., Vol. I : Organizing for Exploration*. – P. 741 – 743.
19. COWEN, R. (1990) Manned Space Programs Get Message: Throttle Back. *Christian Science Monitor* [Online] – Available from: <https://www.questia.com/newspaper/1P2-33366102/manned-space-programs-get-message-throttle-back> (Accessed August 13, 2017)
20. STAFFORD, T. (1991) America at the threshold: America's space exploration initiative: Report of the Synthesis Group on America's Space Exploration Initiative by Chairman Synthesis Group Thomas P. Stafford [Online] – Available from: http://history.nasa.gov/staffordrep/main_toc.PDF (Accessed August 13, 2017)
21. LEARY, W. (1991) Panel Says Much Research is Needed Now to Reach Mars by 2014. *The New York Times* [Online] – Available from: <http://www.nytimes.com/1991/06/12/us/panel-says-much-research-is-needed-now-to-reach-mars-by-2014.html?mcubz=1> (Accessed August 13, 2017)
22. GROVES, G. (ed.) (1991) Thompson Resigns as NASA Deputy. *Spaceflight*. №11. P. 365.
23. *The Commercial Space Launch Act Amendments: hearings before the Subcommittee on Space Science and Applications of the Committee on Science, Space, and Technology, U.S. House of Representatives, One Hundredth Congress, second session* (1988) [Online] – Available from: <https://goo.gl/Jgj6ze> (Accessed August 13, 2017).

Liudmila Zhuravlova, Ph.D., Lecturer, National Pedagogical Dragomanov University, Kiev

PRIORITIES AND CONTRADICTIONS OF GEORGE HERBERT WALKER BUSH SPACE POLICY

The article analyzes the basic principles of US space policy which developed at the end of the 1980's. The main focus is made on the detection and investigation of the priority of space component in the general political course of the republican administration of George H. W. Bush.

The article analyzes the process of revision the objectives of the United States space program by the American leadership and highlights the place and role of the commercial component in this process. The basic tools and methods of US space policy in the commercialization of space activities have been characterized. Unlike the other presidents before him, George H.W. Bush has put the space program on the agenda from the beginning of his presidency. The ambitions and large-scale plans of the President have been embodied in the Space Exploration Initiative 1989, including, among other things, the tasks of a manned flight and landing a man on Mars. It is determined that the result of George. H.W. Bush's announcement of such a costly and technically complex space program has become a confrontation along the lines of the president – NASA, president – Congress, which received the indicative name «Mars Wars».

As far as it is concerned, the US space program of George. H.W. Bush's presidential administration had a high priority and it laid the foundation for the reviewing fundamental principles of the American space policy by next administrations.

Key Words: *the US Space Policy, George H.W.Bush, peaceful use of space, corporatization of space, Cosmic Research Initiative.*

УДК 94 (73)

Михайло Кірсенко,
доктор історичних наук, професор,
Національний Університет
«Києво- Могиллянська академія»

ЄВРОПЕЙЦІ У ВІЙНІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ

Анотація. *Розглянуто вплив Просвітництва на війну за незалежність США і участь європейців. З-поміж мислителів Славетної Революції згадано конституційні ідеї Локка про взаємну відповідальність правителів і підданців й поділ між трьома гілками влади. Томас Пейн прибув з Англії та надихнув американських борців за свободу доказами прав і обов'язку народу чинити опір утискам. Простежено радикалізацію Революції, розвиток її зовнішньої політики. США вперше замінили засаду сюзеренітету монарха на суверенітет нації, впровадили іррегулярну тактику та іррегулярну дипломатію, користали з колоніальних суперечностей, аби здобути фінансову підтримку, постачання зброєю і пряму допомогу від Франції та забезпечити міжнародну ізоляцію Великої Британії. Ліберали і військовики Європи відіграли чільну роль у привабленні громадської думки на бік американців, налагодженні воєнної інфраструктури, навчанні піхоти і кінноти, перетворенні добровольчої міліції на регулярну армію і флот Континентального Конгресу. Корисно порівняти взаємовпливи Американської та Французької революції за документами і життєписами. Французи Лафает, Бомарше і Рошамбо, поляки*